

підбадьорюючих поплескувань по спині, адже зайва тактильність із потерпілими може їх збентежити та злякати.

Говорити в ході бесіди потрібно доступною мовою, що для юристів часто виявляється не легким завданням. Зрозумілий для нас професійний сленг або визначення, які ми вживаємо щодня, є зовсім новими для пересічних людей. Особливу увагу приділити принципу конфіденційності, дотримання якого надзвичайно важливе в роботі з потерпілими. Важливим при цьому залишається дотримання принципу законності. Поради щодо того, які показання надавати, що замовчувати, а що додати до пояснень, є недопустимими.

У роботі з потерпілими необхідно бути тактовним, також мати терпіння та розуміння. Вимагається повторити потерпілому його права безліч разів, багато слухати та нагадувати ті чи інші обставини.

Особливим аспектом, який потрібно враховувати під час роботи з ПО від ГЗН, є питання вторинної та повторної віктимізації потерпілих. Повторна віктимізація означає становище, коли та ж сама особа потерпає унаслідок більше як одного випадку з кримінально-правовими наслідками протягом певного періоду. Вторинна віктимізація означає віктимізацію, яка не є прямим наслідком злочинної дії, а спричиняється реакцією на потерпілого з боку інститутів та окремих осіб. Завдана вдруге шкода (вторинна віктимізація ПО) може мати фатальні наслідки як для потерпілих, так і для спішного завершення кримінальних проваджень.

«Мінімальні стандарти» захисту потерпілих та їх реалізація, відповідно до Директиви 2012/29/Євросоюзу Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 року.

Список використаних джерел:

1. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>. (дата звернення: 18.05.2023)

2. Реферативний огляд європейського права / За заг. ред. В. О. Зайчука. Вип. 27-28. Київ, 2013. 101 с.

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Конвенція; Міжнародний документ від 11.05.2011 року № 994_001-11. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text. (дата звернення: 18.05.2023)

ОДИНЦОВА О.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри поліцейської діяльності факультету підготовки
фахівців для підрозділів Національної поліції
Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ
(м. Івано-Франківськ, Україна)

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ

Кримінально-правова політика є генеральним напрямом діяльності держави щодо боротьби зі злочинністю специфічними кримінально-правовими засобами. Зокрема від того, за яких умов і на яких підставах кримінальна відповідальність за ті чи інші кримінально карані діяння застосовується, виключається або замінюється іншими заходами, буде залежати розвиток кримінально-процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної політики [1, с. 17]. В умовах Євроінтеграції актуальною вимогою сьогодення є врахування кримінально-правовою політикою нашої держави європейських стандартів, норм та принципів, зокрема ґендерних аспектів, оскільки останні відіграють важливу роль для рівного та сталого розвитку суспільства. Робота над новим Кримінальним кодексом України робить означену проблематику ще більш актуальною.

Аналіз особливостей виконання покарань, у першу чергу, покарання у виді позбавлення волі, щодо жінок та чоловіків, які мають малолітніх дітей певного віку, посідає гідне місце в науковій літературі з кримінального права з точки зору ґендерної рівності.

Так низка дослідників зазначають, що в ст.ст. 79, 83 чинного Кримінального Кодексу України (далі – КК України) [2] простежується ґендерна нерівність щодо чоловіків на фоні передбачених у цих статтях привілеїв для жінок, які мають дітей до семи / трьох років, під час призначення та відбування деяких кримінальних покарань (у першу чергу, позбавлення волі) [3, с. 40]. На думку деяких із них, задля усунення зазначеної дискримінації необхідні законодавчі доповнення щодо правових підстав застосування до чоловіків, які мають малолітню дитину, звільнення від відбування покарання з випробуванням та умовно-дострокового звільнення від відбування покарання [3, с. 40; 4, с. 204].

Нещодавно нами було запропоновано аналіз питання про наявність чи відсутність дискримінації чоловіків-батьків малолітніх дітей при

застосуванні ст. 75 КК України (звільнення від відбування покарання з випробуванням) [5, с. 174-184] через призму положень Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV [6]. Означений підхід ми вважаємо доцільним застосувати щодо проблематики умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі, і дана робота є ще однією спробою дати відповідь на питання, чи дійсно засуджені до позбавлення волі строком до п'яти років чоловіки-батьки, у яких народилась дитина під час відбування цього покарання, дискримінуються за ознакою статі в порівнянні з жінками-матерями, про яких йде мова у ст. 83 КК України.

Задля зручності сприйняття матеріалу наведемо положення ч. 1 ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [6], під дискримінацією за ознакою статі розуміється «ситуація, за якої особа ... зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в будь-якій формі, встановленій Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», *крім випадків, коли такі обмеження або привілеї мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними*».

У зазначеній публікації ми формулювали три питання, що впливають, на нашу думку, із законодавчого визначення дискримінації за ознакою статі, і дозволяють визначити не питання якщо про наявність чи відсутність дискримінації чоловіків за ознакою статі у чинному кримінальному законодавстві при застосуванні звільнення від відбування покарання з випробуванням, то хоча б про відповідність ст. 75 КК України галузевому законодавству України про гендерну рівність. Розглянемо аналогічні питання в контексті умовно-дострокового звільнення чоловіків від відбування покарання у виді позбавлення волі.

Перше питання, яке видається нам доречним: «Які саме права, свободи чи привілеї чоловіка, у якого народилась дитина під час відбування покарання у виді позбавлення волі строком до п'яти років, у тому числі й за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини, можуть зазнати обмежень у визнанні, реалізації або користуванні у випадку його незвільнення від відбування цих покарань у межах строку, на який чоловіка може бути звільнено від роботи до досягнення дитиною трирічного віку?». Відповідь на це питання в цілому є ідентичною тому, про що ми писали відносно ст. 75 КК України в попередній публікації. Аналіз ст. 151 Сімейного кодексу (права батьків щодо виховання дитини) дозволяє дійти висновку, що засуджений

батько, з огляду на права засуджених, передбачені ч. 1 ст. 107, ч.ч. 1, 4 ст. 110 Кримінально-виконавчого кодексу України [7], цілком може реалізовувати права, передбачені ч.ч. 2, 3 зазначеної статті (право залучати до виховання дитини інших осіб, передавати її на виховання фізичним та юридичним особам; право обирати форми та методи виховання, крім тих, які суперечать закону, моральним засадам суспільства). Зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні переважне право перед іншими особами (крім матері дитини) на особисте виховання дитини (ч. 1 ст. 151 Сімейного кодексу) [8].

Друге питання ми формулюємо наступним чином: *«Чи можна вважати відбування покарання у виді позбавлення волі випадком, коли обмеження переважного права батька перед іншими особами (крім матері дитини) на особисте виховання дитини має правомірну об'єктивно обґрунтовану мету?»* На нашу думку, при відбуванні позбавлення волі правомірними об'єктивно обґрунтованими цілями є цілі, передбачені ч. 1 ст. 1 КВК України (захист інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами), особливо в умовах, коли малолітня дитина залишається з матір'ю [7]. І той факт, що зазначені цілі закріплені в Кримінально-виконавчому кодексі, як раз вказують на їх правомірність.

І останнє питання стосується способів обмеження переважного права батька перед іншими особами на особисте виховання дитини у визнанні, реалізації або користуванні. *Наскільки належним та необхідним способом досягнення цілей, зазначених у ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України, є виконання позбавлення волі у виправних колоніях того чи іншого рівня безпеки?* Як уже зазначалось у попередній публікації, метою наших наукових пошуків не є розробка шляхів та напрямів реформування вітчизняної системи кримінальних покарань чи порядку й умов їх виконання, тому ми вважаємо, що на поставлене питання допустимо відповісти таким чином. Подальше виконання покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років для чоловіків, у яких народилась дитина, але таких, які, висловлюючись термінологією ст. 81 КК України, не демонструють своє виправлення сумлінною поведінкою і ставленням до праці, є таким же належним та необхідним способом, яким воно є для чоловіків, котрі не мають малолітніх дітей, та всіх інших категорій засуджених, яким призначається цей вид покарань.

У той же час, слід враховувати, що у ст. 81 КК передбачені не лише підстави умовно-дострокового звільнення особи (доведення засудженим свого виправлення сумлінною поведінкою і ставленням до праці), але й передумови його застосування, а саме обов'язок фактично відбутися певний строк покарання, після якого адміністрація установи виконання покарання та суд вирішують питання про можливість застосування норми про умовно-дострокове звільнення особи (ч. 2 ст. 81 КК). Для тяжких та особливо тяжких злочинів зазначені строки є досить тривалими. Із змісту ст. 81 КК України випливає, що особа, яка демонструє сумлінну поведінку та ставлення до праці, але ще фактично не відбула передбачений ч. 2 ст. 81 КК строк покарання у виді позбавлення волі, не може бути умовно-достроково звільнена від відбування покарання. Щодо жінок, які, відбуваючи покарання у виді позбавлення волі, та народили дитину, умова щодо строку фактичного відбування покарання відсутня. *На скільки належним та необхідним способом досягнення цілей, зазначених у ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України, є продовження виконання покарання у виді позбавлення волі для засудженого чоловічої статі, який під час відбування позбавлення волі демонструє сумлінну поведінку та ставлення до праці до сплину строків, що передбачені ч. 2 ст. 81 КК України, і у якого в цей час народжується дитина, особливо у разі смерті чи інвалідності породіллі або інших складних життєвих ситуаціях?*

На нашу думку, слід виважено ставитись до таких ситуацій з огляду на біологічні відмінності чоловіка та жінки (зокрема вплив на жінку факту народження нею дитини). Однак, можливо, слід доповнити ст. 81 КК України положенням про те, що у виключних випадках щодо засудженого чоловічої статі до позбавлення волі строком до п'яти років, у якого народилась дитина, може вирішуватись питання про його умовно-дострокове звільнення до сплину строків, передбачених ч. 2 ст. 81 КК України, за умови що він демонструє сумлінну поведінку і ставлення до праці. Таке положення покликане, на нашу думку, досягти максимального ступеня відповідності положень чинного КК України про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі вимогам галузевого законодавства України про гендерну рівність.

Отже, на підставі аналізу чинного законодавства доходимо висновку про відсутність дискримінації за ознакою статі щодо чоловіків, у яких народились діти, при вирішенні питання про умовно-дострокове звільнення їх від відбування покарання, у тих випадках, коли на момент народження дитини ними вже фактично відбуто строки покарання, передбачені ч. 2 ст. 81

КК України. Народження дитини, смерть або інвалідність матері, інші життєві обставини підсудного чоловічої статі, може і має враховуватись судом при вирішенні питання про виправлення засудженого і можливість застосовувати до нього умовно-дострокового звільнення від відбування покарання на загальних підставах (ст. 81 КК України). Щодо чоловіків, засуджених до позбавлення волі строком до п'яти років, у яких народилась дитина, на законодавчому рівні має бути закріплена можливість їх умовно-дострокового звільнення від відбування цього покарання, до сплину строків, передбачених ч. 2 ст. 81 КК України, за умови що вони демонструють своє виправлення сумлінною поведінкою і ставленням до праці.

Список використаних джерел:

1. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. Київ : Атіка, 2005. 332 с.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення: 06.05.2023)
3. Меркулова В. О. Гендерна експертиза кримінального законодавства: окремі аспекти національно-правових підходів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. С. 38-42. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/2/11.pdf>. (дата звернення: 06.05.2023)
4. Мальцева Д. Гендерні аспекти звільнення від відбування покарання. Кримінологічні дослідження : збірник наук. праць / [гол. ред. В. Поклад, канд. філос. наук]; Луган. держ. універ. внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка; Луган. гуман. центр. Сєверодонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2022. Вип. 12: Гендерні аспекти злочинності. С. 203-209.
5. Одинцова О. Гендерні аспекти звільнення від відбування покарання з випробуванням. *Вісник ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка*. 2023. № 1. С. 174-184. DOI : <https://doi.org/10.33766/2524-0323.101.174-184>.
6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2866-15>. (дата звернення: 06.05.2023).
7. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 06.05.2023).
8. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 06.05.2023).

РОЗВАДОВСЬКИЙ В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного,